

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ: ПРОТИРІЧЧЯ В ОЦІНЦІ ПРИЧИН І ЗАГРОЗ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 113–116

Тероризм — міжнародний чи локальний, органів влади чи опозиційних груп завжди розцінюється як надзвичайно загрозливе суспільне явище.

Тема тероризму привертає прискіпливу увагу фахівців найрізноманітніших наукових спрямувань. Досить сказати, що поняття жаху (лат. *terror* — жах) у науковий обіг увів ще Аристотель для позначення почуття, яке оволоділо глядачами під час перегляду трагедії у театрі. Тоді це був жах перед небуттям, що його майстерно показали артисти, створивши атмосферу хаосу й розрухи [4].

Розглянемо дослідження, що проводяться навколо визначення і загроз, пов'язаних з таким глобальним явищем, як міжнародний тероризм.

Питання протистояння тероризмові в Україні актуалізується з поживавленням міждержавних відносин.

Парадоксально, що попри всю надзвичайну увагу, яку привертає до себе тероризм, загальноприйнятого у міжнародній практиці визначення цього поняття досі не існує. Загалом нараховують більше сотні визначень, часто досить розбіжних. Єдине, до чого схиляються дослідники, так це до необхідності відокремити поняття “терору” від поняття “тероризму”.

До першого частіше відносять дії державного апарату, спрямовані на утвердження необхідного владному угрупованню режиму шляхом залякування, масових репресій й утвердження серед населення масової істерії. Цьому явищу протиставляють власне тероризм — злочинні дії позадержавних угруповань, спрямовані на спротив державній політиці або на спроби донести до загалу

деякі певні ідеї, політичні, культурні чи релігійні доктрини. Але в кожному разі очевидно одне: терористичний акт — безумовний злочин, скоєний проти життя чи майна, але при цьому основним об'єктом власне є не жертва терористів.

Головне завдання злочинців — вплинути на велику кількість людей, привернути їхню увагу до скоєного. Або, попри заявлену в усьому світі відмову влади вести переговори з терористами, домогтися від влади певних поступок. Тобто злочин виходить з “двовимірного” (виконавець–жертва) на “тривимірний” рівень (виконавець–жертва–громада) [4]. Можна навіть говорити, що власне жертва не так вже й цікавить терориста, його злочин спрямований радше проти громадської безпеки.

Про причини виникнення тероризму як явища думки так само розходяться. І справа не лише в різниці підходів фахівців. Більшу роль відіграє й те, що завдання, які ставлять перед собою терористичні організації, з часом доволі істотно змінюються. Окремо зупинитися на терористичній діяльності якобінців або, скажімо, вояків УПА не будемо — це тема окремих глибоких розвідок. Але спробуємо звернутися до ідей, притаманних найновішому часові — рубежеві тисячоліть.

Так, російські дослідники С. Ю. Казеннов, В. М. Кумачов звертають увагу на той факт, що на сьогодні людство увійшло у свого роду перехідний період руйнування біполярного світу. Оскільки розпадаються великі держа-

ви, розхитуються колишні міждержавні утворення, змінюються політичні еліти, цей процес, безумовно, супроводжується і розпадом структур міждержавної безпеки [2].

Так, світ вступив в етап нестабільності, а ті колишні структури безпеки все частіше дають збої. За такої ситуації, цілком природно, поживаються ті сили, які намагаються використати нестабільність для швидкого досягнення своєї мети. Способи ж використання можуть бути найрізноманітнішими — від встановлення нелегальних шляхів поставок товару чи сировини до широкого розгортання терористичної діяльності. Особливо цьому сприяє загострення воєнних конфліктів, яке призводить до істотного розширення нелегального ринку зброї та вибухових речовин.

Часто звертають увагу і на неспроможність урядів встановити чіткий контроль і гарантувати безпеку на місцях. Такий стан речей викликаний значними територіями, які займає держава, і послабленою вертикаллю влади на місцях. Такою “анархічністю” повною мірою користуються будь-які незаконні угруповання, зокрема, й терористичні організації. Чим далі від центру і чим слабша влада на місцях, тим вільніше діє кримінал і тим більше він має можливостей діяти безкарно [1]. На жаль, уряди у такій ситуації нечасто звертаються по допомогу до зарубіжних державних або міждержавних структур. Натомість практикується замовчування проблеми і заперечення самої можливості виникнення терористичних рухів на погано контрольованих територіях.

Дослідники часто заперечують і прямий зв'язок між терористичною діяльністю і бідністю. Не так багато терористів, а особливо — керівників підрозділів терористичних угруповань, належать до бідноти. Частіше це — середній клас і, головне, освічені люди. Дослідження соціологів у мусульманському світі довели, що індивідуальна бідність громадянина дуже слабо корелює із підтримкою терористичних угруповань [1]. Визначальним є й те, що у справді бідних країнах терористичні організації зазвичай не надто поживаються, оскільки не мають потреби роздмухувати істерію серед населення.

Помилково видається й спроба прив'язати наявність терористичних організацій до браку демократичних свобод у тій чи тій державі. Така спроба може вивести на концепцію, буцімто терористи є ніким іншим, а лише борцями за демократію. Тут насамперед слід нагадати, що у державах з тоталітарним режимом терористичні організації практично не діяли — найяскравішими прикладами можна вважати ті самі Китай чи СРСР. Водночас у, здавалося б, зразкових демократіях — Іспанії чи Великій Британії — свою діяльність розгорнули, відповідно, етнічні баскські та ірландські угруповання.

Коли адміністрація Джорджа Буша після чи не найгучнішого в історії теракту 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку оголосила, що терористи “ненавидять нас за нашу свободу”, вона обійшла увагою деякі факти. Насамперед той, що терористи аж ніяк не боролися зі свободою громадян США. Більше того, ісламські терористичні угруповання атакували Сполучені Штати не як християнську державу. Боротьба велася радше з глобалізацією і експортом тих ідей, які самі американці називають “головними американськими цінностями”.

Приблизно так само і в Росії — теракти були спрямовані не проти християнського або суто слов'янського населення. Ці акції лише підтвердили, що Кремль продовжує, хоч і у м'якшій формі, політику радянського авторитарного правління. А демократичні права і свободи в РФ мають дещо “урізаний” вигляд.

А. М. Фоменко у своєму дослідженні проблеми тероризму [5] доволі влучно послуговується поглядами на проблему сучасних філософів. Зокрема, звертається до запропонованого Еріхом Фроммом осмислення природи агресії у контексті проблеми свободи особистості. Так, нам нагадують, що за Фроммом деструктивність, як вторинна потенційність, властива всім людським істотам. Проте це потенційне джерело зла не завжди проявляється, воно актуалізується, якщо умови життя людини протилежні її екзистенційним потребам.

“Зло не має незалежного існування саме по собі. Воно є відсутністю добра, результа-

том невдач у реалізації життя”, — стверджував Фромм у своїй праці “Людина для себе”. З позиції всебічно обґрунтованої антропологічної концепції, філософ формулює думку відносно природи людської агресії досить чітко: “Ми замінюємо фрейдівський фізіологічний принцип пояснення людських пристрастей на еволюційний соціобіологічний принцип історизму”. Відповідно до цього принципу людина жодним чином не є руйнівником за своєю природою. Такою її робить історія. Відтак, деструктивність особистості, вважає А. Фоменко, — це набута властивість, джерела якої треба шукати в людській свободі.

Проте не сама свобода породжує руйнівність, як вважали мислителі минулого, а саме утримання від власної волі: неготовність користуватися надбанням людської суб’єктивності парадоксальним чином призводить до вияву ірраціональної агресії. Роботи Еріха Фромма цінні тим, що з переконливою доказовістю обґрунтовують соціальні корені прихильності людей до насильства і руйнації [5].

Далі дослідник звертається до праць українського вченого В. Антипенка, де доведено, що тероризм ґрунтується на соціальному конфлікті. Глобальний характер соціального конфлікту, який посилюється подальшою деградацією глобальної економіки, детермінує масштабність тероризму та глобальний характер загроз, що від нього надходять. Важливою видається оцінка тероризму в його соціально-політичному та правовому вимірі, як “міжнародного злочину”, основою якого є не просто насильницьке протистояння, а посягання на світовий порядок. Крім того, тероризм ґрунтується на різниці в політичних, економічних і навіть культурних інтересах не лише держав, а й народів, соціальних груп чи організацій. Утім, ця різниця не завжди має призвести до застосування кривавих терористичних заходів як способу впливу на опонента для досягнення політичних цілей.

Згадана різниця в інтересах держав, народів, культурно-релігійних груп часто підштовхує дослідників до дещо незвичайних, висновків, які часто мають ксенофобський

характер. Так, Марія Пірен обґрунтовано доводить, що на теренах колишнього СРСР доволі широко представлені терористичні угруповання, до яких входять вихідці з Кавказу. “Серед етнічних угруповань найбільш небезпечними є угруповання, сформовані з представників кавказького регіону. Усі так звані “кавказькі” злочинні угруповання мають зброю, здобуту в місцях збройних конфліктів, відрізняються мобільністю, особливо зухвалістю і жорстокістю”, — зазначає дослідник. Таким чином, дуже необережно акцент переноситься з проблеми вихідців з регіону бойових дій на проблему “націоналізації” тероризму. Більше того, можемо натрапити на пасаж такого стибу: “Під егідою Духовного управління мусульман України відкрито ісламський університет у м. Києві. Чи не є це проблемою для християнства, як класичної релігії української нації? Так!” [4, 244–245]. З незрозумілих причин “проблема класичної християнської релігії” описана саме в розділі про політико-психологічну характеристику тероризму.

У деяких авторів можна знайти і зовсім несподівані пасажи. Наприклад: “У багатьох народів, які проживають, як правило, на Кавказі, терористичні екстремістські методи вирішення проблем є традиційними елементами національної культури”... І далі: “Безумовно, з політкоректної точки зору абсолютно неприпустимо процес ісламізації і проблематику тероризму розглядати в одній зв’язці... Але так само, як західне християнство в XI ст. породило проти ісламського світу таке явище, як хрестові походи, світ ісламу в XXI ст. породив тероризм. Це не означає, що кожен мусульманин потенційний терорист, але це говорить про те, що мусульманське середовище як ніяке інше здатне породжувати дане явище” [3].

Важливо, що все це сказано в контексті впровадження тези про ісламізацію Криму. І автор таким чином намагається вивести формулу небезпечності кримськотатарської присутності спочатку для російської общини в Криму, згодом — для всієї України, а за певний час кримські мусульмани становитимуть загрозу стабільності в усьому східноєвропейському регіоні.

Вважаємо, небезпека такого роду “інтерпретацій” полягає в тому, що на сьогодні реальних рис набула загроза, коли тероризм може стати приводом, а іноді навіть і знаряддям виникнення неототалітарних диктатур. Масові нагадування про терористичну діяльність на сторінках друкованих та електронних ЗМІ, загальносвітові хаос і напруженість, страх і невпевненість, стимульовані нею, здатні породити у населення вимоги до керівництва країни про наведення порядку “твердою рукою”. Іншими словами, можна констатувати, що некоректні висловлювання про природу і причини тероризму можуть підштовхнути уряди держав на шлях встановлення державного терору.

Отже, тероризм на сьогодні, зважаючи на нестабільність у світі, в період зміни політичного ладу в низці країн, набуває загрозливих форм. З іншого боку, немає чіткого визначення цього глобального і небезпечного явища. Хоча деякі автори — вільно чи не вільно — вдаються до надто поверхового трактування причин тероризму. Такий стан речей здається не лише викликати новий спалах напруженості та істерії в суспільстві, а й спонукає уряд до невиправдано жорстких заходів

із усунення небезпеки виникнення терористичних організацій.

Водночас в умовах глобалізації виникає нагальна потреба в розробці міждержавних стратегій запобігання терористичним актам, нових цивілізаційних стратегій досягнення соціального спокою.

Література

1. Гупта Д. К. Тероризм та політичне насильство: як їх розуміти / Перекл. з англ. Н. Гайдукевич. — К.: Основи, 2010. — 398 с.
2. Гушер А. И. Проблема терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества // Евразийский вестник. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.e-journal.ru/p_euro-st3-3.html
3. Лесев И. Терроризм и исламизация Украины: портрет из будущего // Русское движение: Информац.-аналит. портал. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.xn--b1adccaencl0bewna2a.xn--p1ai/index.php>
4. Пірен М. І. Основи політичної психології: Навч. посіб. — К.: Міленіум, 2003. — 418 с.
5. Фоменко А. М. Тероризм як новітня глобальна проблема: методологічні та соціальні виміри // Вісн. Нац. авіацій. ун-ту. Сер.: “Філософія. Культурологія”: 36. наук. праць. — 2008. — № 2 (8). — С. 75–79.

При розгляді стану і протиріч у вивченні причин розгортання міжнародної терористичної діяльності існує небезпека надто поверхового трактування такого явища, як міжнародний тероризм.

При рассмотрении состояния и противоречий в изучении причин развертывания международной террористической деятельности существует опасность слишком поверхностной трактовки такого явления, как международный терроризм.

In reviewing the status and controversies in the study of the causes of the international terrorist activities there is a danger too superficial interpretation of the phenomenon of international terrorism.

Надійшла 19 квітня 2012 р.